

Людмила КОТКОВА

КОНЦЕПТИ «ДОБРО» І «ЗЛО» В ІДІОЛЕКТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У статті здійснено функціонально-стилістичний аналіз концептосфери «добро» і «зло» в ідіолекті Володимира Винниченка, досліджено механізми концептуалізації фрагментів картини світу автора.

Сучасна лінгвістика позначена загальною спрямованістю та орієнтацією на інтеграцію мовознавчого та культурологічного підходів до аналізу ідіолектів письменників. Концептуальна картина світу окремого автора є унікальним фрагментом універсальної та національної мовних картин світу в аспекті репрезентації значенневих планів, семантичного наповнення лексико-фразеологічних одиниць.

Структуру, особливості вербалізації та функціонування окремих концептів в ідіолектах письменників, складники концептосфер як об'єкти когнітивної лінгвістики та пов'язані з ними культурологічні компоненти ґрунтовно проаналізовано в працях вітчизняних та зарубіжних мовознавців (С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Скаб, Н. Арутюнової, Г. Вежбицької, О. Кубрякової, О. Селіванової, О. Шмельова та інших). У сучасній лінгвістиці вивчення концептів та засобів їх вербалізації репрезентовано проектом «Логічний аналіз мови».

Концептосфера В. Винниченка – це синтез загальнонаціональної та індивідуальної свідомості, сукупність суспільних, культурологічних, наукових, релігійних тощо чинників, які формують найбільш значущі морально-етичні цінності, національно-культурний менталітет автора. На сьогодні важливо виявляти й осмислювати, пояснювати, обґрунтовувати концептуальні картини світу окремих митців. Цікаво простежити, як формувалися і вербалізувалися культурно-національні феномени в ідіолекті письменника, що стало результатом усієї його духовної і творчої активності.

Проблема *добра* і *зла* належить до вічних. Уже не одне тисячоліття люди з'ясовують, що є благом і шкодою, чеснотами й безчестям, позитивом і негативом, визначають умови творення добра і зла. Увага до цих категорій простежується в міфології, висловлюваннях стародавніх мислителів, у народній творчості (думах, казках, прислів'ях, приказках, фразеологізмах).

Лексикологія

Ця проблема була і є актуальною. Вона торкається як найпростіших уявлень про концепти *добро* і *зло*, так і сучасних концептуально-категорійних тлумачень етичних цінностей людства.

Поняття «добро» і «зло» є багатограним явищем, що викликає інтерес як у філософів (Демокрит, Сократ, Аристотель, Епікур, І. Кант, Б. Спіноза, Ф. Прокопович, Г. Кониський, Г. Сковорода, Г. Гегель, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше), педагогів (В. Сухомлинський, І. Бех, В. Андрущенко, М. Міхалкович, А. Корецька), психологів (Є. Фромм, З. Фройд, А. Бергсон, Р. Трач, Д. Елкінз, К. Роджерс, Р. Мей), літературознавців (М. Жулинський, Г. Клочек, Л. Мороз, Ю. Сафонова, С. Ковпик, Л. Волощук, Т. Макарова), так і лінгвістів (С. Єрмоленко, Н. Сологуб, В. Іващенко, Н. Іваненко, М. Скаб, О. Цапок). Усе це свідчить про особливу гостроту проблеми та її актуальність у всі часи. Зміст категорій *добра* і *зла* постійно зазнає трансформування, інакшого інтерпретування як національний феномен, складник соціальних та особистісних цінностей.

Залишається ця проблема актуальною й для багатьох видатних українських письменників. Її порушує О. Кобилянська в повісті «Земля» (Сава, син Марійки й Івоніки, нехтує моральними нормами, учинивши страшний злочин – братовбивство); переступає межу, що відділяє добро від зла, Чіпка (роман Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»); панує в образі жовтого князя демон зла, прислужник сталінського режиму, який несе горе, страждання та смерть (роман «Жовтий князь» В. Барки).

Уособленням добра є герої романів М. Стельмаха «Правда і кривда», «Чотири броди» Марко Безсмертний та Данило Бондаренко. Письменники прагнуть розкрити високо одухотворену чи духовно здеградовану душу людини, застерігають від скоєння зла, формуючи в читачів прагнення до добротворення. Саме в літературі концепти *добро* і *зло* виступають визначальними етичними доктринами.

У мовознавстві лексема *добро* тлумачиться так: усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо; протилежне – лихо, зло¹. *Зло* – що-небудь погане, недобре; нещастя, лихо, горе; почуття роздратування, гніву, досади; розлюченість². Контрасти духовного й бездуховного, добра й зла, життя та смерті, радості й туги є головними в українській концептуальній картині світу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – С. 230.

2. Там само, – С. 369.

Концепти *добро* – *зло* є значущими для української картини світу, адже специфікою поняття «добро» є уявлення людини про універсальні еталони й норми, що зумовлено особливостями історичного та культурного розвитку народу. Лексико-семантичне поле *добро* має оцінний та ціннісний характер. Лише така моральна цінність, як добро, допомагає людині обрати раціональну поведінку в різних життєвих ситуаціях та уникнути помилок.

Мовна картина світу українців ґрунтується на культурних стереотипах, нормах і цінностях, символах народу. Але вона має й індивідуальні репрезентації, які відбивають загальне, спільне для мовомислення етносу.

Творчість В. Винниченка – це вироблена система «художнього бачення світу, філософського погляду на людину у світі з векторним протиставленням добро-зло, часто всередині самої людини, осягнення сенсу буття»³.

Як справедливо зазначає Є. Лохіна, «етична проблематика, порушена В. Винниченком», є «наріжною проблемою»⁴. Так, В. Винниченко сформулював своє розуміння *добра* і *зла*, постійно наголошуючи на необхідності боротися зі злом. Письменник задумувався над гармонійністю та дисгармонійністю людського життя, над принципом «чесності з собою», усвідомлював необхідність творити благо для свого народу та всього суспільства, боровся за соціальну рівність між людьми, виробляв уміння утримуватися від будь-яких форм злоторення як у собі, так і в читачів.

Концепт *добро* органічно вбудовано в тканину творів В. Винниченка. У текстовому просторі він переплетений із найрізноманітнішими тематичними лініями. Так, головні герої жертвують власним життям в ім'я інших людей (Федько – «Федько-халамидник», Грицько – «Дисгармонія», Аня – «Щаблі життя»), спроможні на повну відданість справі суспільного добротворення (Катря – «Великий Молох», Рудольф – «Сонячна машина»), Антоніна – «Memento», Родіон – «Пригвожені», Дмитро – «Мохноноге»), завжди готові допомогти однодумцям (Труда, Макс, Еліза – «Сонячна машина», Мартин – «Дисгармонія», Зінько – «Великий Молох»).

Асоціативно-термінальна частина концепту *добро* у Винниченковій концептуальній картині світу, як і загалом у мовній,

3. Векуа О. До проблеми національного у письменника європейського чину Володимира Винниченка // Винниченкознавчі зошити. – Випуск 1. – С. 101.

4. Лохіна Є. Пошуки морального абсолюту (ранні драми В. Винниченка) // Слово і час. – 2001. – № 10. – С. 43.

представлена концептосферою, у якій найбільш репрезентативними є: **дружба** («На вулиці, в самому потоці, під дощем, мокрі, без шапок бредуть Федько, Стьопка і Васька. Вони позакачували штанці аж до живота, пацають ногами, сміються, щось, видно, кричать. Їм весело й любо!» ЛІ, 85/); **щастя** («Хлопчак починають од щастя пиццати, боротись, кидати каміннями у кригу» ЛІ, 91/); **любов** («Нарешті, коли минає багато-багато часу, коли проходить оргія, я почувую, що тепер знаю і люблю її» (ІІ, 215)); **надія** («Запряжуть у широкий, поважний віз пару волів, покладуть надію на Бога і їдуть» ЛІV, 81/); **радість** («Але він [Степан Петрович] весело засміявся й пішов назустріч домробітниці, яка спішила до нього з розгорненими обіймами кожуха» ЛІV, 102/); **допомога** («І от, коли всі метушились, бігали й не знали, як вирятувати Толю, несподівано з'явився Федько. В руках йому була довжелезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз по раз заклопотано подивляючись на Толю» ЛІ, 93/); **прагнення продовжити свій рід** («Мусите одкинути дурні моралі й сказати собі: я хочу бути матір'ю, хочу передати в будуче переданий мені з минулого тисячоліттями святий вогонь» ЛІ, 301/); **пошана** («І з тою самою побожною пошаною, з боязкою радістю, з витонченим лицарством зводить її в авто, садовить в екіпаж і везе всіма вулицями Берліна...» ЛІ, 629/); **воля** («Не всяка воля є добро. Воля порнографії є загин для юнацтва. Сонячна машина є порнографія для недорослого людства» ЛІ, 661/); **материнство** («Уявіть: ви мати, ви маєте дітей, частинки вашої істоти, що таємним, дивним способом продовжують ваше життя. Та не тільки ваше, а всього людства» ЛІ, 301/). Своєрідним підсумком існування добра і зла є Маніфест Вільної Спільки Творчої Праці з «Сонячної машини»: «Земля стане райським садом, де не буде більше влади, ні насильства, ні каторги, ні обману, де не буде більше дерев добра й зла, гріха й святості, де буде вічне свято творчості, праці, кохання, радості, краси, співу. І ніякий серафим ніколи не вижене людство з того саду» (ІІ, 841).

5. Тут і далі цитуємо твори В. Винниченка відповідно до списку умовних скорочень:

I – Винниченко В. Вибрані п'єси. – К., 1991.

II – Винниченко В. К. Вибрані твори: Оповідання. Повість. Романи / Передм. Л. С. Дем'янівської. – К.: Грамота, 2005.

III – Винниченко В. Краса і сила. – К.: Дніпро, 1989.

IV – Винниченко В. Оповідання. Роман «Слово за тобою, Сталіне!», п'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь». – К.: Наук. думка, 1999.

Зразки комунікативних ситуацій «дружба», «щастя», «любов», «надія», «допомога», «радість», «прагнення продовжити свій рід», «пошана», «воля», «материнство» існують як результат процесу пізнання навколишнього світу, матеріалізуючись у мовленні вербальними засобами. Згадувані номени характеризуються як фрагменти художньо відтвореної екстралінгвальної дійсності, які розкривають семантичну структуру концепту *добро*.

Характери та вчинки персонажів передано за допомогою лексики, яка належить до активних вербалізаторів концептосфери *добро*. У текстовому просторі ця концептосфера репрезентована: а) іменниками, які характеризують психоемоційні стани: «*Очі горіли їй, лице дрижало великим, безумним щастям побіди, побіди життя*» (II, 48); «*Безперестанний джоркіт розмов із виплюском сріблястого сміху...*» (II, 912); б) дієсловами на позначення мовомисленнєвої діяльності, вчинків, поведінки: «*Не любить також Федько й товаришів видавати*» (II, 84); «*Але він з палицею, чи не рятувать панича збирається?*» (II, 93); «*...Як дивно, я люблю світ, я люблю людей так, як ніколи не любила*» (II, 215); в) прикметниками, що репрезентують позитивні емоції, риси людської вдачі: «*Від сього очі їм одразу стали знов широкими, на устах заграла радісна посмішка*» (II, 35); «*А ми послухаємо і скажемо спасибі за добре слово...*» (II, 58); «*І селяни казали, що хоч строгий, зате добрий і жалісливий*» (II, 102); «*...Ти дай таку філософію, щоб я міг навчити цих людей бути щасливими...*» (III, 242).

Окрім загальних принципів вербалізації аналізованих концептів, у Винниченковій картині світу активно функціонують тропейні засоби. Так, індивідуально-авторську вербалізацію концепту *добро* забезпечують:

метафори, що мають значний емотивно-оцінний потенціал: «*По ланах не чорніли комахинею постаті людей, – жнива ще не починались; але по луках косили сіна, і звідти нісся дзвякіт кіс, дівочий сміх пісні; там, здавалось, без утоми одбувався танець праці*» (III, 709); «*І разом з нею сміялось їй положене золотистими хвилями волосся*» (IV, 87);

метонімії, які репрезентують механізми загальномовного та індивідуального образотворення: «*„Окуляри“ протягнули йому [Максимові] руку й щось пробурмотіли*» (III, 168); «*Подивившись на неї, можна було з певністю сказати, що вона приїхала побачитись з усім базаром*» (III, 520); «*Надворі буря, дощ летється з неба такими патьоками, наче там тисячі Федьків перекинули тисячі діжок з водою*» (III, 545); «*От роззявить рота купецтво! – весело засміявся Семенюк*» (III, 183); «*В той же день увечері наш коридор тривожно й заклопотано гув, як вулій, з якого зникла матка*» (III, 669); «*Треба*

вбити неправду, тоді і всім легко буде...» (IV, 25); «Але нас сталінський чобіт не роздушив і не роздушить» (IV, 119);

епітети-оксиморони, що впливають на почуттєву сферу читача, формують бажане ставлення до зображуваного та образно передають внутрішній стан персонажів: *«Вона тихо пішла, а я сидів, і в мені з мукою щеміло осиротіле щастя» (II, 50); «Стоїть собі добросердна, ненажерлива звірюка, гуде, грюкотить, а люди пхають їй в пащу і не вспівають нагодувати її» (III, 67); «Лице Зіни було бліде... і радісна мука мені вбачалась на йому...» (II, 60); «І хоча вони добре знають, що се правдива брехня, хоча знають, що він віддає їм їхні гроші за проценти...» (III, 69).*

До ядерного компонента *добро* належать одиниці мікрополів, пов'язаних із ключовою лексемою безпосередніми семантичними зв'язками, які містять найбільшу кількість спільних сем: *добро* → *благо* → *щастя*; *добро* → *доброта* → *дружба*. Активними в навколоядерному мікрополі концепту *щастя* є семантичні компоненти: «щастя», «щасливий», «успіх», «удача»; *дружба* – «віра», «совість», «співчуття», «допомога».

Поняття *дружби* близьке до поняття *любові*, адже включає повагу, довір'я, відданість, поклоніння, прихильність тощо. Семантичні структури більшості лексичних одиниць на позначення нижніх почуттів належать до багатозначних. Так, лексема *любов* у творач В. Винниченка вживається зі значеннями:

закоханість: *«Дивно, чого я в присутності цієї дівчини раз у раз почуваю таку несмілість, наче несучу в руках щось дуже тендітне й цюхвилини боюся упустити» (II, 309);*

захоплення, вияви нижніх почуттів, глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі: *«І от, уявіть ви собі: ця дівчина щоранку влітала до мене в кімнату, нашивидку струсувала мою руку, бризкала в усі кутки сміхом та словами, хапала мене за рукав і з такою хапливістю витягала на вулицю, ніби в тому будинкові починалася пожежа» (IV, 82);*

вияви шанобливої уваги, шани й глибокої поваги до інших: *«Старий граф, що давно вже загубив усякий контакт із добримися феями, важко підводиться і з сумною пошаною досвідченого знесилля перед молоддю наївною силою вклоняється князівні» (II, 405);*

близьке знайомство, інтимні стосунки: *«Ми поки що любовники, товариші веселого п'яного бога. Ми бенкетуємо і справляємо оргію нашого п'яного кохання» (II, 215);*

почуття сильної пристрасті, навіть хтивості: *«Всередині доктора замерло, ухнуло й тьохнуло, як батогом. І в той же мент він почув, як молодість буйно вскочила в його – червона, з малиновими устами, танцівнича, несамовита, безутримна. Вона*

махала червоно-малиною хусткою, й од помахів її кров кидалась гарячими буйними хвилями в зарослі рябим пір'ям лиця» (II, 136);

ідолопоклонство: «Ідолопоклонними руками його [Рудольфа Штора] винесено на шпиль, обвішано страшним довір'ям, обмотано обожненням» (II, 854).

Значущими складниками аналізованої концептосфери є «прагнення», «взаємність», «користь», «згода», «бажання», «совість», «свідомість», що передають турботу, підтримку, взаємодопомогу, доброчесність, моральність, тобто прагнення і бажання творити *добро*.

У мовній картині світу В. Винниченка концепт *добро* є одним із ключових констант, змодельованих шляхом взаємодії різних пізнавальних механізмів. Простежено формування стереотипів та стійких оцінок на базі етнічної свідомості, архетипів колективного досвіду. Персонажі письменника *добро* потрактовують як позитивну діяльність індивіда, спрямовану на досягнення блага.

Сукупність і вияви *зла* простежуємо через убивство рідної матері (Мирон Антонович – «Шаблі життя»), сліпе прагнення до помсти (Мітяхін – «Пісня Ізраїля (Кол-Нідре»)), намагання нажитися на довірі людей (Райт – «Пророк»), маніпулювання свідомістю конкурентів у боротьбі за спадок (Гайяр – «Великий секрет»), убивство власної дитини (Кривенко – «Memento», Корній – «Чорна Пантера і Білий Медвідь»), егоїстичні наміри та вчинки (Ковтунець – «Над», Фор – «Великий секрет»), готовність убити людину (Антось – «Молода кров»), відверте катування тварини (Трохим – «Голота»), партійно-організаційний фанатизм та відстоювання будь-яких принципів ціною життя людини, маніпулювання долями людей («Слово за тобою, Сталіне!»), знецінення родинних стосунків чи експериментування з ними («Сонячна машина») та інше.

Концептосфера поняття *зло* включає низку специфічних лексичних одиниць, які можна згрупувати навколо ключових понять: **неволя** («От Панас сказав, і погнали прокляті душі на п'ятнадцять років у ще каторжнішу роботу, на ще страшніше скотяче життя» LV, 220/), **егоїзм** («Коли Федькова труна сховалась за рогом вулиці й не було вже нікого видно, Толя одійшов од вікна, перекрутивсь на одній нозі й побіг гратися з чижиком» II, 97/), **гнів** («Мати Федькова теж схопила Федька й так торсонула, що з того аж бризки посипалися» II, 95/), **нешастя** («На снігу напівлежав дядько і снігом мочив собі ніс. Круг його виднілись плями й кавалки снігу з кров'ю» II, 80/), **руйнація** («Ти руйнуєш Порядок, ти вносиш безладдя, ти викликаєш у людей усе темне, звіряче і вбиваєш людське. Одне слово, Ти й Твоя Машина є злочинство, а батькові – сором і ганьба» II, 719/), **убивство**

(«Лежить собі, наприклад, чоловік у рівчаку, держить в руках рушницю й „пах-пах” – убиває собі людей... А ось, вривається одна купа людей на других і – лусь! Хрясь! Бах! – убивають, грабують, насилують, катують» Л, 484/), **шуліка – символ смерті** («А над могилами вгорі кругами плавають шуліки; часами, як по дроту, в ярк спуститься чорногоуз, м'яко, поважно, не хапаючись» ЛУ, 82/), **дисгармонія** («Так, так, це доля всієї людськості, спочатку облутати себе з усіх боків божками, а потім усе життя виплутуватись із них, щоб на кінці побачити, що людина є звичайнісінький звір – злий, жадний, жорстокий, брутальний, вічно голодний, вічно жерущий, на всіх рвякаючий, до всіх хижий, з усіма підлий і безмежно егоїстичний» ЛІ, 628/), **відсутність співчуття** («А як хто розсердиться або заплаче, так і штовхана дасть. Битись з ним і не пробуй, – перий по силі на всю вулицю. Враз тобі дасть підніжку, зімне, насяде...» ЛІ, 81/), **ненависть** («Лається гостро, схидно, з ненавистю» ЛІ, 106/), **неправда** («...Вони [хлопці] добре знають, що се правдива брехня...» ЛІ, 107/), **неголерантність** («Явдоха скрикує, потім рывкає зо всієї сили, криво набік роззявивши рота, корчиться, сова ногами, дряпа руками круг себе й кричить так, що дзвенять шибки в вікнах» ЛІІ, 718/), **невідповідність людського життя основним законам природи й суспільства** («Погано тільки, що Терень не покидав пити. Мало того, став частіше прикладатися до чарки. Тоді він робився злий, дурний, бив себе в груди, грозився порвати на шматки хвормений картуз, кидався когось бити...» ЛІ, 79/), **підступність** («А може, він підсланий таким самим іншим начальником секретного відділу МДБ, сексот, провокатор, який зараз же донесе на нього, Белугіна, про його поблажливість, слинявство, ухил?» ЛУ, 172/), **зрадливість** («Неправда! Неправда! – ще жалібніше і з страхом забився Толя. – Я не хотів іти, а вони мене потягнули на річку. А потім Федько узяв і пхнув мене на кригу...» ЛІ, 95/), **корисливість** («Во ім'я чого ви, така гарна, розумна, чула, молода, живеє так самотно, так, вибачте, без користі?» ЛІ, 300/), **війна** («Небо вкрите одною кривавою раною вогню» ЛІ, 813/), **смерть** («Батько й мати не одходили від його постелі, трусились і мовчки боролись з смертю. Але смерть поборола» ЛІ, 96/). У наведених контекстах не завжди наявні лексеми, які безпосередньо вказують на згадуваний концепт, проте його декодування не викликає складності: він простежується через складники концептосфери – поверхневі та глибинні індикатори.

Динаміка вербалізації концепту зло може досягатися і однокореневими чи синонімічними лексичними одиницями, які підсилюють, увиразнюють дії, поведінку персонажів, що символізують зло: «...Дивиться тільки, як вода тонесенькою

цівкою збігає з-під чола у витягнуті губи дівчини й відчуває, як **злість** наче грудкою важкою проходить по його грудях» (II, 628); «І з погрозою, **злорадно** смоктав свою люльку» (II, 26); «Слідкував він і за гудзиком, слідкував і за його **злорадною, злою** усмішкою...» (II, 115); «**Катря**, нахмурена і **зла**, йшла позаду і не посміхнулася навіть, коли усі сміялись з Василя» (II, 35); «Він [Софрон], бігаючи очима по вулиці, оповідав їм [людю] про Василя, і не знав було, чи він сумував, чи **злорадствував**» (II, 36); «Але стіна **злісно-дукаво**, холодно ховала за собою те, що ми шукали, і чекала нас» (II, 44); «Ми не можемо таких злочинців випускати на поруки» (II, 53); «І розмова кінчається тим, що сильний мира перестає вірити в свою силу, у велику **злочинність** Зіниного нареченого...» (II, 53).

Концепт «зло» в ідіолекті В. Винниченка може не лише втілюватися в одиницях номінації та символізації, а й у розгорнутих описах, зокрема, пов'язаних із зовнішністю персонажів: «І заздрість ущипливо пронизує груди і кривить товсті його губи **злою посмішкою**» (II, 628); «Всі рушили, а ті, що zostались, проводжали їх понурими, **злыми очима**» (II, 33); «**Обличчя** жандарів були **напружено-злі** і теж ніби ображені» (IV, 89); «**Лице** йому [парубку] було **гнівно-завзяте** й ображене» (IV, 89). Особливо виразною є кольорова гама, яка проходить крізь призму емоцій і почуттів («Лице суворо витягнулось, під очима лягла кружальцем холодна мертва тінь, губи **блідо-сині** міцно прилипили до зубів, і зуби злегка виглядали з-за них» II, 105/). Індикатором концепту «зло» досить часто виступає чорний колір («Ждала смерть... Хай жеде! Хай жеде, **чорна**, слизька, огидлива» II, 47/).

Вербалізацію концептосфери *зло* забезпечують і стилістичні фігури. Особливості комунікативної ситуації зумовлюють уживання специфічних стилістичних засобів у певних контекстах. Серед стилістичних експресивних художніх засобів найбільш уживаними є:

епітети: «А в грудях з таємної вогкої глибини вже вповзало щось **чадне, незграбне, холодне**» (II, 47/);

лексичні повтори: «Він тільки як крізь сон бачив, що татуньо чогось страшенно став **лютий, такий лютий**, що аж говорити не міг і тільки хапався то за горло, то за ремінь» (IV, 80/);

градації – стилістичні фігури, побудовані на прийомі нанизування мовних одиниць у напрямку зростання чи спадання семантичних та виражально-зображальних планів: «А на базарі **галас, регіт, рев, викрикування, закликання, гукання**» (III, 35). Цей приклад поєднує два напрямки градації – висхідну (галас, регіт, рев) і спадну (викрикування, закликання, гукання); «**Вмить** на мене **налітає** задушливий, дикий вихор **люті**. Я з усієї сили **хапаю себе за**

волосся, рву його, викручую, б'юся головою об спину канати, кусаю руки, реву й вию так, що сам холоду від жаху» (II, 333);

ампліфікації – стилістичні фігури, побудовані на поєднанні (нанизуванні) однотипних у семантичному, експресивному та граматичному планах мовних одиниць для виразнення та підсилення інтенції автора: *«Вітер наче казиться – то стогне, то плаче, то регіт підніме, то стиха, поволі застука по віконницях запертих, то знов заскиглить, зависє, заплаче, й сипне, і сипне дрібненьким дощем»* (III, 56).

Концепти *добра* і *зла* невіддільні від пейзажних замальовок у творах В. Винниченка. На лінгвопоетичному рівні виділено метафоричний, естетичний та символічний шари концептів *добро* – *зло* та встановлено асоціативні зв'язки з такою концептуальною сферою, як «природа». В ідіолекті В. Винниченка природа є безпосереднім індикатором *добра* і *зла*: 1) природа впливає на емоційну сферу людини, радіє разом з нею: *«Квітки дивились на нас і пашили духом кохання і цвіту. Берези шептались між собою, оголені, білі берези»* (II, 46); *«Яким рожево-білим щастям сяє сад»* (II, 834); співпереживає *«Мертво спить і камінь, і страждання, і ніч тонко дзвенить у вухах, як кажан вічності»* (II, 44/); 2) явища природи протиставляються вчинкам героїв, подіям *«Берези визирали з-за дубів і безгучно, радісно сміялися; дуби ласкаво, поважно посміхались в свої кудлаті буса; метелики й кузьки сміливіше пурхали, повзали... А там, далеко, десь у вогкій глибині, в таємній напівтьмі лісу, ждала смерть...»* (II, 47/). Природа стає художньою деталлю, яка увиразнює змодельований у творі образ або стан персонажа: *«Може, вона була колись веселою берізкою, а я вітром? Вона тремтіла листям, коли я співав їй в тихий вечір пісню вітра? Хто скаже, що ні? Може, ми були парою колосків і близько стояли один коло одного?»* (II, 43).

Добір тропеїчних та стилістичних засобів вербалізації концептів *добро* і *зло* дозволяє передати емоційний та оцінний аспекти відображених подій, виразніше відтворити духовний світ персонажів. Лексичні засоби реалізації аналізованих концептів у Винниченковій картині світу належать переважно до загальноживаних, оскільки тексти розраховані на читача з народу, а тому пристосовані до перцептивних можливостей якомога більшої кількості потенційних адресатів.

Автор вустами героїв стверджує, що поняття *добра* і *зла* відносні: вони можуть замінювати одне одного. Так, панич Олександр стверджує: *«Для кого потеря, а для кого – находка»* (III, 100), а дід Юхим зізнається: *«З одного боку орел, а з другого – орешка»* (III, 100). Порівняймо це з думкою літературознавця: *«Герой В. Винниченка, хоча і перебуває „по той бік добра і зла”,*

служить більш високій інстанції, адже істина для життя, виявляється, має більше значення, ніж мораль»⁶.

Аналіз мови творів В. Винниченка засвідчує деталізацію концептосфери *добро* і *зло*, наявність близьких і семантично віддалених ланцюжків, які репрезентують прямі та переносні (вторинні) номінації поверхневих та глибинних вербалізаторів аналізованих концептів.

В статье осуществлен функционально-стилистический анализ концептосферы «добро» и «зло» в идеолекте Владимира Винниченко, исследован механизм концептуализации фрагментов картины мира автора.

The Article deals with the problems of functionally-stylistic analysis of the conceptosphere “kindness” and “harm” in Volodymyr Vinnichenko's idiolekt. The mechanisms of conceptualization fragments of language world image investigated.

6. Михальчук Н. Мала проза Володимира Винниченка: метафізичні та естетичні інтенції. – Ніжин, 2007. – С. 48.